

ԳԼՈՐԳ ԲԵՐԽՈՒԳԱՐԵԱՆ

(Նորա զրական ու մանկավարժական քառասուն և հինգ ամնայ գործունէութեան անդիծով):

Ի.

1901 թ. սեպտեմբերին թողեց Հայ ուսուցչական փշոտ ասպարէզը և հեռացաւ Ներսիսեան դպրոցից մեր քաղմաշխատ և քրտնաջան վաստակաւոր սակաւաթիւ մշակներից մէկը, ամենքից յարգուած Դէորդ Բարխուդարեանը: Քառասուն և հինգ տարուայ անընդհատ մանկավարժական և գրականական աշխատանքը այնքան թուլացրել էին նորա աչքերը, որ նա ստիպուած եղաւ իւր սիրած և փայփայած ուսուցչական ասպարէզը թողնել:

Մօտ կէս դար Հայ մատաղ սերնդի դաստիարակ հանդիսանալով՝ թէ գաւառական պետական և հայոց ծխական և թէ քաղաքային դպրոցներում, թէ գիմնազիօնում և թէ Ներսիսեան Հոգեւոր դպրոցում, վարելով ուսուցչի, տեսչի, վերատեսչի և թեմական տեսչի պաշտօններ պ. Բարխուդարեանն անպիսի զգացմունքներ էր ներշնչում իւր սաներին, անպիսի խնամատօր հոգացողութիւն ունենում նրանց վերաբերութեամբ, որ սօքա՝ թէ աշակերտութեան միջոցին և թէ առաւել ևս ապագայում միշտ խորին ակնածութեամբ են լիջել նորա անունը: Մեղմ, ընկերասէր և մարդասէր բնաւորութիւնը սիրելի էին դարձնում նորա նաեւ իւր ընկերակիցների, պաշտօնակիցների, իշխանաւորների և ստորագրեալների շրջաններում: Նորա համեստութիւնն օրինակելի և մինչև անգամ, կարելի է ասել, չափից

աւելի էր. նորա պարզ և քաղաքավարի ձևերն ու խօսակցութիւնը տպաւորութիւն էին թողնում:

Այո՛, միմիայն այդպիսի բնատուր ձիրքերի շնորհիւ կարող է մարդ քառասուն և հինգ տարի պաշտօն վարել, թոքեր մաշել, խրատել, ազդել, դաստիարակել, կրթել և միևնոյն ժամանակ հոգևով միշտ թարմ մնալ և անխոնջ աշխատել: Որքան որ ծանր է ուսուցչի տեւական աշխատանքը, այնքան ևս ուրախ է նորա սիրտը՝ միշտ շրջապատուած լինելով մատաղ, թարմ հոգիներով, որոնք մարդկային կեանքի մշտադալար և ծաղկաշատ գարունն են ներկայացնում. մարդկային կեանքի արշալոյսն է պատանեկութիւնը, այդ նորաբողբոջ և երփնեբանգ ծաղիկների գեղատեսիլ և հոտաւէտ փունջը: Ուսուցիչը բազմ ունի այդ մշտատեւ գարունն իւր աչքի առաջ ունենալ շարունակ և այդ պատճառով էլ, երբ նորա ճակատն արդէն ծածկւում է խորշմներով, մտրմինը կորանում և մագերը ձիւնափայլ սպիտակում, այնուամենայնիւ սիրտը, հոգին թարմ է մնում. նա երջանիկ է զգում իրեն՝ կեանքի արշալոյսը դիտելով շարունակ և բարոյապէս մխիթարւում՝ գործնան այդ նորածիլ ծաղիկներին սնունդ և մտաւոր աճման նիւթ մատակարարելով: Ո՛չ միայն ներկան, այլ և ապագայի յոյսերը թեւ ու թիկունք են ուսուցչին. նորաբողբոջ ծիւրը պէտք է աճեն, ուռճանան, ծառ դառնան, պտղաբերեն և իրենց կողմից նոր շիւղեր արձակեն. ուսուցչի գաղափարներով սնուած պատանիները պէտք է երիտասարդանան, խելահաս դառնան, իղէալներ ունենան, պէտք է գործեն հասարակութեան մէջ, յարգանք վայելեն և միշտ յիշեն իրենց մտաւոր սնունդ տուողին, իրենց նախկին փոքրիկ ուղեղների մէջ գաղափարներ պատգամատողին, ահա ուսուցչի բարոյական ու վսեմ մխիթարութիւնը, որի համար նա տանում է անձնուրբաբար ամեն տեսակ զրկանք և նիւթական կեանքի դառնութիւնները:

Պարոն Բարխուդարեանն ամուրի լինելով ու օնգահական զաւակներ չունենալով՝ իւր սիրտն ու հոգին նուիրել էր իրեն մշտապէս շրջապատող սաներին և հայրական խնամքով փայփայում էր նրանց զգացմունքները:

առաջնորդում էր դէպի բարին, բարոյականը. յորդոր էր կարգում նրանց՝ լինել առաքինի, ազնիւ, խոհուն և պարտաճանաչ. գուցէ նորաստաններն ու լորդորները այնքան էլ չազդէին մատաղ սրտերի վերայ, եթէ ինքն անձամբ իբրև կենդանի օրինակ չհանդիսանար: Պատանեկութեան համար երբէք խօսքն այնքան նշանակութիւն և ազդեցութիւն չունի, որքան անձնական բարի օրինակը. պատանեկութեան ուշքը սուր է և երբեմն խորը թափանցող, նա զգում և զանազանում է դատարկ խօսքը սրտաբուլղի զգացմունքներից, նորա սիրտը չէ կաշում լոկ տեսականապէս դատողին, այլ լարատեւ ձգտումն ունի դէպի անկեղծութիւնը: Անկեղծ սրբտով խօսող ուսուցչի խօսքերը միայն մշտապէս տպաւորւում են պատանիների հայելու պէս պարզ և լերան կրճքից բղխող աղբիւրի պէս վճիռ հոգիների վերայ. կեղծաւորութեան և անօրոգութեան դափնիները շատ կարճատեւ են և շատ աւելի շուտ են թաղամում, քան թէ կարծում են միամիտ աղաւնիների վերայ չափ ու ձևով և դիտաւորեալ նպատակներով ազդել ցանկացողները: Այդպիսիների խօսքերն ու քարոզները ապառաժի վերայ ընկած սերմի նման շուտ կաճեն, բայց շուտով էլ կչորանան, կոչնչանան և ամենափոքր հետք անգամ չեն թողնի իրանց ետեւից:

II.

Նոյն բնորոշ յատկութիւններն է արտայայտում նաև Գէորգ Բարխուդարեանի գրիչը՝ իբրև Բանաստեղծ և թէ առ հասարակ իբրև գրչու գրծիչ. Նոյն համեստութիւնը, նոյն ազնիւ ոգևորութիւնը, նոյն անկեղծ բնաւորութիւնը: Մենք կարող ենք համարձակ ասել, որ նորա գրիչը միշտ անբիծ և մաքուր է մնացել. նա կուսակցական ոգւով չէ շեղուել ճշմարտութիւնից, անձնական հաշիւներ չէ հրապարակ բերել, իւր գրիչը թշնամիներին վրէժխնդիր լինելու համար չէ գործածել, իւր մաղձը չէ թափել այս կամ այն անձի վերայ՝ կծու և խայթող ոճով բանաստեղծութիւններ գրելով (ինչպէս օրինակ մեր վերջին ժամանակների ա-

մենամեծ բանաստեղծ Գամառ-Քաթիպան): Ինչպէս որ ինքը բանաստեղծութիւնը բարձր է ամենօրեայ, սովորական կենցաղից, այնպէս էլ Բարխուդարեանը բարձր է պահել իւր մուգայի ներշնչումները և գաղափարական աշխարհում սաւառնելով միշտ, ոգևորուել է Գէթէի, Շիլլերի, Շէքսպիրի, Լէսսինգի նման համաշխարհային տաղանդների ստեղծագործութիւններով և դրանց իդէալների թարգմտն է հանդիսացել: Մասամբ նաև այդ դասական գրուածքների իդէալական ազդեցութեանն ենք վերագրում այն հանգամանքը, որ Բարխուդարեանի գրիչը չէ գբաղուել առօրեայ կեանքի երեւոյթներով և չատ քիչ է շօշափել հասարակական կեանքի ելեէջները: Սակայն այդ պակասը նա լրացրել է Շիլլերի «Ջանգալի երգը» հնչեցնելով արթնացած հայի ականջներին, «Լիլհէլմ Տէլլի» «Օւլէանի կոյսի» հայրենասիրական ազդու հնչիւնները տարածելով հասարակութեան մէջ, ոգևորելով հայ երիտասարդութիւնը: Եւ ինչ զարմանք, որ մեր բանաստեղծը ինքը ոգևորուէր և ուրիշներին էլ ներշնչէր այդ գաղափարական ոգևորութիւնը, քանի որ ամբողջ Եւրոպան, կարեւր է ասել, ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը սքանչանալով է կարդում այսօր ևս այդ հոգեշունչ մարդկէնց հեղինակութիւնները, քանի որ դեռ այժմ էլ շատ քիչ եւրոպացի գրագէտ կգտնուի, որի սեղանի վերայ այդ միշտ թարմ մնացող հեղինակութիւններից մէկն ու մէկը չգտնուի:

Սակայն իրտեղ և ինչպէս է առնում մեր բանաստեղծն այդ դասական երկերի ճաշակը. և ինչ միջավայրումն է նա ենթարկւում այդ իդէալների ազդեցութեանը—Դորպատում:

Դորպէտը Դորպատ:

Ո՞վ կարող էր երազել, թէ հիւսիսային երկրի այդ քաղաքակրթուած փոքրիկ անկիւնն այդպիսի վերածնող դեր կկատարէ մի ասիական խոր քնի մէջ ընկղմած փոքրիկ ազգութեան մի մասի վերաբերմամբ, որի գրականութեան փառաւոր շրջանը դարերից ի վեր թանձր փոշու տակ էր մնացել և որի գաւակները ասիական քուսակալ պետութիւնների ճնշման ներքոյ ամեն բան մո-

ուսացած՝ հազիւ էին իրենց նիւթական գոյութիւնը պահպանելու: Հայ ժողովուրդը վաղուց արդէն մոռացել էր իր ճախահայրերի մշակած ճոխ, ճկուն լեզուն ու գրականութիւնը, իսկ իւր խօսած ու հասկանալի լեզուով ոչինչ չունէր կարդալու և հասկանալու: Նոյն իսկ իր թշուառ գոյութեան տառապանքներից սիրտը թեթեւացնելու մտքով՝ դէպի Ամենաբարձրեալն ուղղած աղօթքի մրմունջների խօսքերը չէր հասկանում այլ ևս: Հայ ժողովրդի այսպիսի ողբալի գրութեան միջոցին էր ահա, որ արշալոյս ծագեց Դորպատից: Արշալոյսի առաջին ճառագայթներն ընկան մեր անմահ Խաչատուր Աբովեանի վերայ և նորա միտքը լուսաւորելով՝ հիմք դրուեց ժողովրդի սրտին ու մտքին մատչելի աշխարհաբար լեզուի և գրականութեան: Արշալոյսից լետոյ Դորպատի արևի ճառագայթներն հեազհետէ հորիզոնից բարձրանալով՝ խորը թափանցեցին Ստեփաննոս Նազարեանի, Ռաֆայել Պատկանեանի, Պետրոս Սիմէօնեանի, Գէորգ Բարխուդարեանի և այլոց սրտերը, ջերմացրին դրանց և դրանց շնորհիւ հայ ժողովուրդն ունեցաւ իւր վիշտն ու ցաւը իրեն հասկանալի լեզուով երգող ծիծեռնակները:

Մեր նոր գրականութեան այդ անմոռանալի մարդիկն էին, որ եւրոպական քաղաքակրթութեամբ դիտուելով ու ոգևորուելով Դորպատում, մտան հայ ժողովրդի մէջ և դրանցից ամեն մէկը մի որոշ ճանապարհով աշխատում էր թանձր խաւարից դէպի ճշմարտութեան լոյսը հանել իր հայրենակիցներին: Խաչատուր Աբովեանը թափանցեց բուն ժողովրդի սիրտը և իւր հայրենասիրական գաղափարներով տոգորուած՝ «Վէրք Հայաստանին» գրելով՝ աշխարհաբար գրականութեան հիմնադիրը հանդիսացաւ, Ստեփաննոս Նազարեանը մընաց հեռու հիւսիսում և «Հիւսիսափայլով» իւր ազգակիցներին առաջնորդում էր դէպի եւրոպական քաղաքակրթութիւնը, Ռաֆայել Պատկանեանը (Գամառ-Բաթրիկան) հայրենիքից դարձեալ հեռու, օսկայն հայութեան մէջ մնալով՝ իւր տաղանդաւոր գրչով արտայայտեց հայ ժողովրդի սրտի խորքերում թաքնուած և մինչև այդ ժամանակ անյայտ մնացած վշտի, ուրա-

խութեան, վառ յոյսերի և ալրուած սրտի զգացմունքները՝ ամենքին հասկանալի լեզուով: Հրապարակաբար Պետրոս Սիմէօնեանը «Մեզու Հայաստանի» լրագրով ազգային եկեղեցու տնկախութեան սկզբունքները պաշտպանեց. իսկ Գէորգ Բարխուդարեանը եւրոպական մեծ իդէալիստների մաքերը մատչելի դարձրեց իր հայրենակիցներին:

Սուքա բոլորն էլ լաւ ըմբռնելով դաստիարակութեան նշանակութիւնը մի ժողովրդի քաղաքակրթութեան համար, բացի վերոյիշեալ ասպարէզներից, գործեցին նաև իբրև դաստիարակ-ուսուցիչ հայ մանկաւոյ:

Մեր նոր գրականութեան պատմութեան ամենափառաւոր էջը պէտք է կազմեն «Գործարարները» իրենց գաղափարական գործակիցներով:

Գէորգ Բարխուդարեանի գրիչը հաւատարիմ մնաց «գործարարներին» աւանդական իդէալներին և մինչև այսօր էլ շարունակում է իւր բեղմնաւոր գործունէութիւնը յօգուտ հայրենի գրականութեան:

III

Գէորգ Բարխուդարեանը ծնունել է Տիփլիսում 1835 թ. Նոյեմբերի 10-ին: Չարմանալի զուգադիպութիւն. Նոյեմբերի 10-ին է ծնունել նաև այն մեծ բանաստեղծ Եիլլէրը, որի սքանչելի երկերը հայ գրականութեան սեպհականութիւն դարձան Բարխուդարեանի գրչի շնորհիւ: Նորա պապ Սարգիսը գաղթել է Նարաբաղից՝ Վրաստան և բնակուել Սուրամի մօտ գտնուող Վաշկոնուած գիւղում, Բէգթարէգեան իշխանին պատկանող կալուածքում: Այստեղ յոյս աշխարհ է գալիս Գէորգի հայրը, Նիկողայոսը և մեծանում իբրև կալուածատէրոջ ճորտ, որովհետև այդ ժամանակ Վրաստանում ճորտութիւնը վերջացած էր: Ինչպէս երևում է, Նիկողայոսը պէտք է մի աշխոյժ ու աչքաբաց պատանի եղած լինէր, որովհետև ճորտատէր իշխան Բէգթարէգեանը իւր սեպհական գործով Պետերբուրգ գնալիս, պատանի Նիկողայոսին էլ հետն է տանում և տալիս է մի գերմանացի գերձակ լալանի վարպետի, որպէս զի նրան սովորեցնէ իւր արհեստը: Նիկո-

դալսը մի քանի տարի աշխատելով գերմանացու արհեստանոցում՝ իւր աշխատանքներում իւրացնում է այդ արհեստը և տալ ինքնուրույն գործելով՝ մօտ տասն տարի մնում է հիւսիսային մայրաքաղաքում։ Այնուհետև Բէգթաբեգեանը վերադառնում է Տփլիս՝ իւր հետ բերելով նաև ճորտ վարպետ Նիկողայոսին։ Վերջինս վրաց մայրաքաղաքում գերձակի արհեստանոց է բաց անում ու իբրև մեծ մայրաքաղաքից եկած վարպետ՝ լաւ անուն է հանում ու յաջող գործ ունենում թէ քաղաքացիական և թէ զինուորական սլաշտօնազգեստներ կարելով։ Խոհուն ու հեռատես Նիկողայոսը հասակն առնելով՝ չէ ուզում պսակուել ճորտական վիճակում, որպէս զի իւր զաւակներն էլ իր նման ճորտ չլինին և իւր վաստակածից լետ ձգելով եօթը հարիւր բուբլի, որ այն ժամանակ բաւականին մեծ գումար էր, տալիս է իշխանին և թափում է իւր գլուխը ճորտութիւնից ու ազատ մարդ դառնում։ Այդ միջոցին Տփլիսում ապրում էր «Շերմազանենց» ընտանիքը — երբեմն Տփլիսի քաղաքագլուխ և յայտնի Գալուստ Շերմազանենցի հայրը — որ իւր պաշտպանութեան ու խնամակալութեան տակ էր առել պարսկաստանից գաղթած իրենց ազգական օրիորդ Թամարին։ Վարպետ Նիկողայոսը ծանօթանալով Շերմազանենց ընտանիքի հետ, ամուսնանում է օր. Թամարի հետը։

Նիկողայոսը իննը զաւակ է ունենում. չորս տղայ և հինգ աղջիկ, որոնցից մէկը ամուսնանում է յայտնի ուսուցիչ ու բանասէր Ստեփաննոս Պալասանեանի հետ։ Անդրանիկը լինում է Գէորգը։ Թէ հօր և թէ մանաւանդ մօր ազդեցութիւնն ապագայ բանաստեղծի բնաւորութեան վերայ բաւականին նշմարելի է։ Նիկողայոսի գործը յաջող գնալով՝ միշտ լաւ է տրամադրուած եղել և առհասարակ ուրախ բնավորութեան տէր լինելով՝ «քէֆ» սիրող է եղել. — Օրթաճալա ու Կրծանիս ծառ չեմ թողել, որի տակ քէֆ արած չլինիմ» ասելիս է եղել հանգուցեալը։ — Ինքը մեղմ բնավորութիւն ունենալով երեխաների հետ էլ մեղմ է եղել, բայց միևնույն ժամանակ և խտապահանջ։ Գէորգը պատմում է, որ ինքը գիմնադիւ յաճախելիս, մի անգամ ինչպէս է լինում, մի օր մաղթանքի չէ գնում. գիմնադիւլի տեսուչն

անձամբ ծանօթ լինելով Նիկողայոսի հետ, լայտնում է նրան Գէորգի բացակայութիւնը: Հայրը բարկանում է Գէորգի վրայ, թէ ինչպէս է համարձակուել պարտազանց լինել իշխանութեան առաջ և զորս դու պատուիրեցեր» մի լաւ թակում է Երլէրի ապագայ թարգմանչին: Նիկողայոսի խելացի մարդ լինելը ապացուցւում է նաև նրանով, որ նա իւր աղջիկներին ևս կրթութիւն է տալիս այդ այն ժամանակի համար հարկաւ աչքի ընկնող երևոյթ է, քանի որ աղջիկներին ուսում տալը շատ հազուադէպ էր — հրաւիրելով իբրև տնային ուսուցիչ Երեմիա Սահակեանին, Հիւսիսափայլի աշխատակից և Երգ նժգեհի բանաստեղծութեան հեղինակին:

Գէորգի մայր Թամարը մի բարեսիրտ, աստուածապաշտ և տնտես տանտիկին է հանդիսանում և ընտանիքի բարուք տնտեսական դրութիւնը մասամբ ևս շքնորհիւ նորա է լինում. տնային ոչ մի աշխատանքից փախուտ չտալով՝ կոպէկները խնայւում են և որդոց դաստիարակութեան ծախքերը հոգացւում: Գթասիրտ Թամարը սովորեցնում է փոքրիկ Գէորգին մի քանի աղօթքներ, նոյն իսկ ամբողջ «եկեցէն» և համարեալ ամեն գիշեր ասեցնել տալիս, քնելուց առաջ: Այս սովորութիւնը Թամարը բերում է Երեմագանեցի տնից, ուր ամեն գիշեր ասելիս են եղել ամբողջ «եկեցէն»:

Այսպիսով տեսնում ենք, որ Բարխուդարեանի մեղմ բարեսիրտ, և պարտաճանաչ բնաւորութիւնը կազմակերպուել է ընտանեկան օջաղում և ծնողների ազդեցութիւնը դրոշմուել է նորա վերայ:

IV.

Գէորգը դառնում է 7 տարեկան. հայրը մտածում է արդէն նորա ուսման մասին և տալիս է Մոդնոս սբ. Գէորգ եկեղեցու ժամկոչ Յարութիւնին, որ եկեղեցու գաւթում եղած սենեակներից մէկում հաւաքել էր մօտ քսան տղայ և «այլ ժէ՛ ճէ՛ ույ» ի և «ինիմ, ինիմ Աստուած իմ»-ի մեթոդով լցնում էր փոքրիկների գլուխները և ամեն մէկից ամիսը մի քանի աբստիստանում: Մի երկու տարի Գէորգն էլ գետնին նստած՝ սովորում

է Վսաչ օգնեալ ինձաւը, վերջացնում է տետրը, սաղմոսը և երբ սկսում է աւետարանը, հայրն ազատելով նորան այդ «Ժամկոչական» դաստիարակութիւնից, թալիս է քաղաքի «գաւառական» կոչուած դպրոցը: Այդ ժամանակ արդէն վաղուց գոյութիւն ունէր երջանկայիշատակ Ներսէս կաթողիկոսի հիմնած «Հայոց ուսումնարանը»: Այն հանգամանքը, որ վարպետ Նիկողայոսը իւր որդուն Ներսիսեան դպրոց չէ տալիս, այլ գերադասում է գաւառական դպրոցն ու ապա գիմնազիան, մենք վերադրում ենք այն շրջանի ազդեցութեանը, որի հետ յարաբերութիւն ունէր վարպետը: Նա ամեն տեսակ պետական աստիճանաւորների և պաշտօնեաների նշանազգեստները կարելով՝ հարկաւ պէտք է որ անձամբ ծանօթ լինէր դրանցից շատերի հետ, որոնք և կարող էին դիւրացնել նորա որդու գաւառական դպրոց կամ գիմնազիա ընդունուելու գործը: Մօտ տաս տարեկան հասակում Գէորգը մտնում է գաւառական դըպրոց, ուր ուսուցումը հարկաւ տեղի էր ունենում ռուսաց լեզուով: Այստեղ աշակերտները թէև գետնի վերայ չէին նստում, սակայն դրում էին աւազի վերայ, որ ածած էր լինում աշակերտական սեղանների երեսի տախտակի վերայ. գրում էին փայտեայ փոքրիկ ձողիկներով: Երբ աշակերտները տուած դասը գրում վերջացնում էին աւազի վերայ, շրջում էին նստարանի կողքին ամբացրած մի երկար ձողի վրայի տախտակի երեսը դէպի ուսուցիչը, այդ երեսի վերայ գրուած էր «վերջ» և այդպիսով ուսուցիչն առանց հարցնելու և պատասխան ստանալու աշակերտից՝ իմանում էր, որ նրանք վերջացրել են իրենց աշխատանքը: Այդ եղանակով աշակերտներն այդտեղ սովորում էին ռուսերէն, թուաբանութիւն, կրօն և վայելչագրութիւն:

Մօտ երկու տարի Գէորգը սովորելով այդ ուսումնարանում և միևնոյն ժամանակ տանը մասնաւորապէս պատրաստուելով՝ մտնում է այն ժամանակում Թիֆլիսի միակ պետական գիմնազիան, որ եթէ չենք սխալուում՝ «ազնուականների դպրոց» էր կոչւում: Այդտեղ ընդհանուր առարկաների թւում պարտադիր կերպով հայերին աւանդուում էր նաև հայոց լեզու և այդ մի-

ընդին հայոց լեզուի ուսուցիչը յայտնի Առաքել վարժապետ Արարատեանն էր: Գէորգն արդէն ժամկոչ Յարութիւնի մօտ սովորած լինելով հայերէն, Արարատեանի յառաջագէտ աշակերտներից մէկն է լինում և Թիֆլիսում գործածուած հայերէնով շարադրութիւններ է գրողւմ՝ «մի դատէք, զի մի դատիցիք», «եթէ ոք ածցէ աստակ յաջ ծնօտ քո, դարձն նմա և զմիւսն» բնաբանների մասին: Այդ միջոցներին նա մեծ սիրով կարդում է Գագուի, Պուշկինի և Լերմոնտովի գրուածքները և վերջինիս բանաստեղծութիւններից շատերն անգիր է անում: Նրբեմն, երբեմն, Գէորգն էլ փորձում է յանգերով տողեր գրել և ուսներէնից գրաբար է թարգմանում, բայց ամսոս որ այդ առաջին փորձերը չեն պահուած մինչև այժմ: Միայն մէկը մենք լսել ենք հեղինակից, որ արտասանել է իւր հայր Նիկողայոս վարպետի լիսնամեայ տարեգարծի օրը: Ահա այդ անպաճօյճ ոտանաւորի երկու տունը.

«Ողբարք և քուրք, եկէք, եկէք,
«Այսօր մեր հօր աօնը երդնք.
«Այսօր լիսուն տարի առաջ՝
«Ծնաւ մեր հայրը զուարթ ու քաջ.
«Հիմա պատուելի բարեկամք,
«Որոնք ալստեղ ժողովուած էք,
«Ուրախ սրտով, համբուրելով,
«Իմ հօր կենացը խմեցէք»:

Այս միջոցին Դորպատի անունը սիրելի էր դարձել Թիֆլիսի հայ երիտասարդների համար և շատերը ցանկանում էին զնալ այնտեղ՝ բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու: Արդեօք Դորպատի այս ժողովրդակաշուութիւնը մեր մէջ Խաչատուր Աբովեանի և Ստեփաննոս Նազարեանի յաջող փորձերի հետևանքն էր, թէ ուրիշ հանգամանքների ծնունդ, դեռ չէ պարզուած, սակայն իրողութիւնն այդպէս էր: Դորպատեան այդ հովերը չգիտենք ինչ աղբիւրներից ղիպչում են նաև Գէորգին և նա այնքան է ոգևորւում այդ գաղափարով, որ նոյն իսկ չէ սպասում, որ գիմնադիպի դասընթացն աւարտէ, այլ վեցերորդ դասարանից դուրս է գալիս ու պատրաստւում է տանը լատիներէնից: Լատիներէնը մասնաւորապէս աւանդում է նորան

Շերմագանենց և սորա միջոցով նաև իրենց տան բարեկամ լայտնի բժիշկ Յարուժիւն Յովհաննիսեանը (Աբգար Յովհաննիսեանի հայրը)։ Վարպետ Նիկողայոսը չէ հակառակում որդու Դորպատ գնալու ցանկութեան—եւրեւի իւր վարպետ գերմանացուց լաւ լիշողութիւններ է ունենում—և որոշում է նորա համար ամսական քսանեւհինգ ռ., որ այն ժամանակ քիչ փող չէր։ Ծրնողների ցանկութեան համաձայն Գէորգը որոշում է, որ Դորպատում բժշկութիւն սովորէ և 1851 թ. սեպտեմբեր ամսին հրաժեշտ տալով ծնողներին ու բարեկամներին, ֆուրգոնով մի քանի ընկերների հետ, ի թիւս որոց և 10 ամեայ Սմբատ Շահազիզը, ուղևորւում է Վլադիկաւկազ և այնտեղից առանձին կառքով ամիս ու կէսուայ ընթացքում հասնում է Մոսկուա, ուր թողնում է Շահազիզին Լազարեան ճեմարանում, իսկ ինքը Պետերբուրգի վրայով գնում է Դորպատ *)։

ԻՍ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑ

(Կշ սրունակուի)։

*) Այս արկածալի ճանապարհորդութիւնը Բարսուղարեանը նկարագրել է 1894 թուի Արձագանքի 3, 5 և 7 №№.

